

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ ЯК ВИЗНАЧАЛЬНИЙ КОМПОНЕНТ ФОРМУВАННЯ СТРУКТУРИ СВІТОГЛЯДУ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Розглянуто специфіку ціннісних орієнтацій студентської молоді як визначальний компонент формування структури світогляду, проаналізовано ступінь їх відповідності фундаментальним загальнолюдським цінностям, оскільки загальне визначення ціннісної свідомості має першочергову значущість для особистості, підкреслює орієнтацію на вироблені суспільством і прийняті суб'єктом пізнання цінності.

Рассмотрена специфика ценностных ориентаций студенческой молодежи как определяющий компонент формирования структуры мировоззрения, проанализирована степень их соответствия фундаментальным общечеловеческим ценностям, поскольку общее определение ценностного сознания имеет первоочередное значение для личности, подчеркивает ориентацию на выработанные обществом и принятые субъектом познания ценности.

This paper described specificity of valuable orientations of student's youth as a defining component of formation of structure of world view is considered, degree of their conformity to fundamental universal values as the general definition of valuable consciousness which has prime value for the person is analysed, underlines orientation on developed by a society and the value of knowledge accepted by the subject.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У сучасному теоретичному полі соціологічних та філософських досліджень на перший план висувається усвідомлення унікальності, цінності та неповторності людської особистості у всіх формах та проявах її життєдіяльності, пов'язане з формуванням науково обгрунтованого світогляду, закріпленням головних ціннісних орієнтацій.

Вибір професії і відношення до навчання є основними цінностями особистості студента, майбутнього фахівця-інтелігента. Праця за покликанням, творча праця є фундаментальною характеристикою особистого буття. Тільки у творчій праці здійснюється процес самореалізації людської особистості. Тому не викликає подиву, що сьогодні актуалізується ідея одного з великих вітчизняних мислителів-гуманістів – Г.С. Сковороди – про спорідненість людини і її діяльності. Вона змушує нас звернути увагу на проблеми профорієнтації, профвідбору.

Під ціннісними орієнтаціями як характеристиками свідомості суб'єкта розуміють орієнтації на предмети і явища, що мають особливу значимість для людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У соціологічних та філософських дослідженнях останнього часу проводиться змістовний та обґрунтований аналіз основних ціннісних орієнтацій, який заснований на методологічних принципах, вироблених класиками соціології ХХ сторіччя М. Вебером та П. Сорокіним [2; 5]. В умовах сучасних трансформаційних перетворень у бутті українського суспільства у цілому актуалізуються питання комплексного дослідження наявних ціннісних орієнтацій, які розподіляються за тендерними, професійними та віковими ознаками. У працях М.В. Білик, Л.Г. Сокурянської, І.П. Чичаєвої та М.В. Шевчук розроблені принципи багатомірності та нелінійності аналізу ціннісних орієнтацій, причому особлива увага звертається на дослідження пріоритетів та цінностей, які формують світогляд студентства як майбутньої інтелігенції, що буду визначати всі сфери буття майбутнього українського суспільства [1; 4; 6; 7].

Мета та завдання статті. Метою та завданням статті є аналіз ціннісних аспектів свідомості студентів, ступеня їхньої відповідності фундаментальним цінностям. Саме загальне визначення ціннісної свідомості підкреслює її значущість для особистості, орієнтацію на вироблені суспільством і прийняті суб'єктом пізнання цінності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Особистість майбутнього фахівця формується у вузі під впливом цілої системи об'єктивних і суб'єктивних чинників. Найвищий результат у формуванні особистості досягається лише цілісним органічним взаємозв'язком усіх впливів. На жаль, у сучасному вузі це саме і є найуразливішим місцем і пояснюється це відсутністю системоутворюючої основи даної взаємодії. Це виражається у відомій відокремленості у вивченні загальнотеоретичних, спеціальних і соціально-гуманітарних дисциплін.

На нашу думку, технократичний ухил в навчально-виховній роботі, який, безумовно, треба подолати, не означає, що варто ігнорувати специфічну фахову підготовку, навпаки, зміст гуманізації освіти складається в тому, щоб із її допомогою удосконалювати фахове становлення студентів. У моделі фахівця, у програмі його підготовки повинна бути закладена і постійно підтримуватися в навчальному процесі ідея, що будь-яке економічне, інженерне рішення повинно відповідати технічним, соціальним, економічним і гуманним критеріям.

Слід зазначити, що програми вузів (особливо в останні роки у зв'язку з значним скороченням гуманітарних курсів та їх об'єднанням

за формальними критеріями) не повною мірою враховують або зовсім не відбивають той аспект, що у вузі формується якість індивідуальності, особистості, громадянина, унаслідок чого сукупність дисциплін, досліджуваних студентами, подає розрізнений конгломерат знань та навичок, в окремих випадках в них не відчувається спеціальної інженерної цілісності, отже, і цілісного навчального процесу [4].

Фахова освіта дається без належного урахування загальної і фахової культури в межах фаху, що звужує і знижує її якісні параметри, хоча вуз дає не тільки вищу фахову освіту (як це досить часто здається), але і бере участь у вихованні і просвітництві, формуванні загальної і фахової культури [1; 4; 7].

Для сучасного погляду на проблеми формування і закріплення світоглядних орієнтирів, становлення особистості усе більше значення одержує тенденція розгляду світогляду як цілісного феномена, що не тотожний так званій "науковій картині світу". Ті уявлення і цінності, що відбиті і закріплені в такій картині світу, що спирається на відкриття прикладних наук, займають у світогляді особистості, що формується, достатньо підпорядковане місце [4; 6].

На наш погляд, цікавим чинником становлення пріоритетів і цінностей достатньо освіченої частини молоді (студентства) є не тільки усвідомлені цінності, але і такі, що знаходяться в стадії виокремлення, засновані на сприйнятті феноменів культури в цілісності. Такими феноменами в нашій культурі виступають у тому числі художні фільми (широкоекранні і для домашнього перегляду), прошарок пісенної культури. Звичайна молода людина може назвати фільм або пісню, які йому сподобалися, проте не цілком визначена у відповідях про причину такої переваги. Усе ж із комплексу асоціацій можна реконструювати досить цілісну картину, принаймні таку, що окреслює сферу інтересів, які торкаються особистості, що формується. Це аж ніяк не означає, що інші тексти і твори "високої культури" недоступні або незрозумілі, просто поки вони ще не актуалізувалися, не закріпилися, і віднесені в периферійні зони в ситуаціях спілкування "на рівних", один з одним, тоді як у відношеннях старшинства (бесідах із батьками, педагогами, старшими друзями вони, безсумнівно, присутні).

Нами було проведене анкетування відкритого типу, яке досліджувало формування системи поглядів молоді. Було запропоновано відповісти на філософські запитання: хто або що вплинуло на формування світогляду, життєві пріоритети, дати визначення поняттю "світогляд". Досліджено культуру молодого покоління, а саме яка музика та слова із пісень хвилюють та змінюють його внутрішній світ, які книги

читають та фільми вплинули на світоглядні орієнтації, яким уявляють філософа та призначення філософії.

У плані загальнометодологічному такого роду анкетування допомагає проявити загальний культурний рівень студентів, зрозуміти і відповідно до цього структурувати викладання філософії, історії культури, релігієзнавства, виявити точки дотику курсів вищої школи із середньою освітою, що теж реформується [3; 4].

Важливий і виховний аспект опрацювання результатів анкетування. Дотепер кожний викладач вищої школи планує собі навантаження з виховної роботи, багато з них є кураторами груп. Безсумнівно, такі відомості виявляться корисними при спілкуванні зі студентами, будуть сприяті більш тісному контакту з ними, допоможуть у роботі куратора, зглядати вікову та ціннісну дистанцію. До речі, цікава ідея провести подібне анкетування і серед викладачів вузів.

Такі, власне кажучи, деякі практико-методичні аспекти проведеної роботи. Природно, головна увага й інтерес полягає в самих відповідях студентів, до розгляду яких ми і переходимо.

Усього було оброблено більш 80 анкет, учасниками анкетування в 2009 році були здебільшого студенти третього курсу різних факультетів ХДУХТ, тобто досліджуваний той багаж уявлень, цінностей і пріоритетів, із якими вони прийшли у вищі навчальні заклади та зміни, що відбулися у внутрішньому світі. Вік респондентів, відповідно, коливався в межах 19-21 років (за винятком невеличкого процента). 63% з опитаних вважають, що безпосередньо на формування їх світогляду вплинули батьки, родичі та близькі люди. Тому що вони завжди поруч, допомагають прийняти правильне рішення, зрозуміти навколишній світ, вчать діяти так, щоб потім не було соромно, тобто бути відповідальним за свої вчинки. Останні 37% мають точку зору, що саме друзі, герої художніх творів, старі та добрі казки, фільми та мультфільми вплинули на формування поглядів на життя (рис. 1.).

Поняття "світогляд" більшість студентів пояснили як сукупність поглядів, оцінок, принципів, які визначають найбільш загальне бачення та розуміння світу, місця людини у ньому, а також життєві позиції відносно того як діяти в тій чи іншій ситуації.

Над вічними запитаннями: Як бути?, Ким бути?, З ким бути?, Яким бути? – відповісти досить складно, не одне покоління задавало собі ці питання та не мало відповіді, для кожного існує своя правда. На питання "Як бути?" більша частина опитаних відповіли, що потрібно прожити так життя, щоб після тебе не залишилося пустого місця, кожна людина сама обирає шлях і несе відповідальність за свої вчинки, дії та слова. Існують погляди, що питання "Як бути?" передбачає усвідом-

млення того, що потрібно жити, а не існувати, постійно прагнути до самовдосконалення. На питання "Ким бути?" 39% вважають, що потрібно бути Людиною, а саме Розумною, яка усвідомлює, що вона робить і до яких наслідків призведуть її вчинки. Тому потрібно присвятити своє життя добрим справам, так як добро повернеться добром і навпаки. Останні вважають, що потрібно бути самим собою, не намагатися копіювати когось. Людина сама повинна для себе вирішувати проблеми та радіти життю. На питання "З ким бути?" більшість респондентів відповіло, що потрібно бути з родичами та близькими людьми, які тебе розуміють, прийдуть на допомогу, завжди тебе підтримають в тяжку хвилину. Відповідаючи на питання "Яким бути?" опитані перераховували особисті якості ідеальної людини, до якої вони прагнуть, а саме: цілеспрямованість, доброта, відповідальність, успішність, дружелюбність, комунікабельність, ввічливість, скромність, лояльність. Проте обов'язковою умовою є те, що потрібно залишатися самим собою (12% опитаних вважають, що краще не мати ідеалу, останні ж вважають своїми ідеалами батьків).

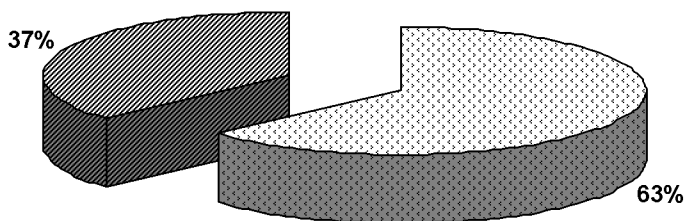

Рисунок 1 – Вплив на формування світогляду молоді: – батьки, родичі та близькі люди; – друзі, казки, герої, мультфільми

Проведене дослідження визначило, що під поняттям "цінність" студенти розуміють, як людей, так і предмети, явища, ідеальний стан речей, ситуації, дії, моральні норми, принципи. Під цінностями також розуміють канони світогляду.

На перше місце близько 44% поставили "здоров'я", висловлюючи думку про те, що здоров'я не купити, якщо є здоров'я, то всього можна досягти.

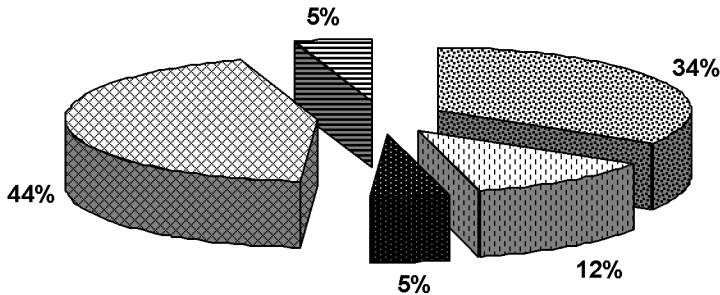

Рисунок 2 – Пріоритетні життєві цінності: ▨ – сім'я; ▩ – любов; ■ – довіра; ▤ – здоров'я; ▧ – чесність

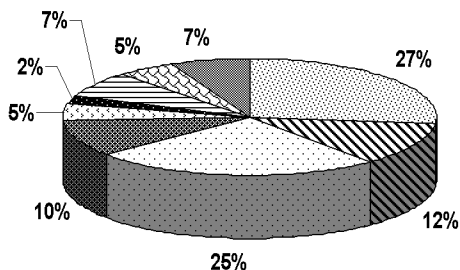
На друге місце (близько 27%) поставили "сім'ю", тому що це головне в житті кожної людини, тільки батьки та близькі люблять тебе просто так, а інші за щось.

На третьому місці (29%) поставили "любов" – це почуття щастя, кохати і бути коханим, яке робить вищим над життєвими обставинами повсякденного буття.

На рисунках 2 та 3 зображені інші варіанти життєвих цінностей та орієнтацій молодого покоління.

Дослідження виявило, що молодь цікавиться літературою, а саме творами великих класиків: 34% опитаних висловили думку, що роман М. Булгакова "Майстер і Маргарита" вплинув на зміну світогляду, тому що, коли був прочитаний цей твір, виникли питання, відповіді на які потрібно шукати все життя та в самому собі. Молодь цікавиться романами І. Тургенєва "Батьки і діти" – проблеми порозуміння між поколіннями, Ф. Достоєвського "Злочин і кара" – хто така людина, її суть, місце в цьому житті, А.П. Чехова, А. Гріна, романи П. Коельйо тощо. Дивлячись фільми, молодь замислюється над питаннями буття, що таке життя – "Сім життів" (17%), з історичним сюжетом – "Троя", "Адміраль", романтичні мелодрами "Москва сльозам не вірить", "Роман", "Титанік", "Гордість і упередження", комедії Рязанова і Гайдая – режисери відкривають глядачам новий світ схожий на реальний. Всі ці

фільми підштовхують людину прагнути до кращого життя, замислитись над своїм життям, над своїми вчинками та виправляти свої помилки доки ще не пізно.

Рисунок 3 – Життєві цінності на другому місці: □ – сім'я; ▨ – любов; □ – здоров'я; ▩ – щастя; □ – довіра; ■ – порядність; ▨ – фінансове благополуччя; ▨ – навчання; ■ – думка навколишніх людей

В основному молодь слухає пісні, які стали нещодавно популярними, зайняли ведучі строки хіт-парадів. Близько 17% слухають старі пісні, 5% – класичну музику. В цих піснях міститься глибокий зміст рішення хвилюючої ситуації та проблеми на даному життєвому етапі, існування емоцій, почуттів.

На думку респондентів, образ філософа – це людина, яка присвячує своє життя пошукам знання, саме від неї очікують плодів мудрості. Філософ шукає істину, знаходить шляхи розв'язання життєвих ситуацій у бік правди, намагається зрозуміти навколишній світ – побачити те, що інші навіть не помічають. Призначення філософії – пошук істини, пізнати самого себе, а потім весь світ. Отримані результати дослідження вказують на те, що половина студентів, а саме 51% – знають великих вчених у галузі філософії, їх життєвий шлях та основні філософські погляди. З них близько 43% – зуміли пояснити сутність вчення та філософських поглядів мислителів.

Висновки. Таким чином, не претендуючи на абсолютну точність, можна зробити деякі висновки щодо пріоритетів і цінностей, що формують світоглядні ціннісні орієнтації студентської молоді. Більш значиму і важливу роль стали займати не вигадані, ілюзорні персонажі, як-то герої художніх фільмів, літературні образи, а реально існуючі особистості, по більшій частині близькі, члени сім'ї, а також шкільні учителя, спортивні тренери. Нестійкість і неоформленість, у той же час динамізм молодіжного світогляду виявляється в явній перевазі пісенної моди, що майже цілком обновляється протягом 2-3 років. При цьому деякі фундаментальні життєві орієнтири, відбиті в народних, а також "смакових" піснях, зберігають свою значимість незважаючи на часові рамки. Спостерігається зсув глядацького інтересу (при збереженій деякій романтичності, сентиментальності і тязі до видовищності) до більш реальних ситуацій, особливо до зображеного у вітчизняному кінематографі, що моделює можливі життєві ситуації і дії в них. Можливо зафіксувати за останні п'ять років зміну аксіологічних орієнтирів – замість "грошей" на перше місце ставиться здоров'я своє і близьких, добробут сім'ї, любов, прагнення реалізувати себе у фаховій діяльності.

Список літератури

1. Білик, М. В. Особливості формування політичної культури сучасної молоді [Текст] / М. В. Білик // Соціальна психологія. – 2004. – №4 (6). – С. 96–105.
2. Вебер, М. Избранные произведения [Текст] / М. Вебер. – М. : Прогресс, 1990. – 808 с.
3. Руткевич, М. Н. Социология образования и молодежи. Избранное (1965-2002) [Текст] / М. Н. Руткевич. – М. : Гардарики, 2003. – 544 с.
4. Сокурянская, Л. Г. Ценностная дифференциация украинского студенчества: кластерный анализ [Текст] / Л. Г. Сокурянская, О. Н. Крылова // Методология, теория та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства : зб. наук. праць. – Харків, 2003. – С. 534–539.
5. Сорокин, П. Человек. Цивилизация. Общество [Текст] / П. Сорокин. – М. : Политиздат, 1992. – 543 с.
6. Чичаева, И. П. Гендерные аспекты системы ценностных ориентаций студенческой молодежи [Текст] / И. П. Чичаева // Формирование гендерной культуры у студенческой молодежи : сборник статей и рефератов. – Набережные Челны : Фемина, 1995. – С. 92–98.
7. Шевчук, М. В. Ціннісні орієнтації особистості як багатомірна нелінійна система. [Текст] / М. В. Шевчук // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Серія "Соціологія. Психологія. Педагогіка". – Вип. №9. – К., 2000. – С. 42–45.

Отримано 15.03.2009. ХДУХТ, Харків.

© О.М. Варипаєв, І.П. Котелевська, 2009.